

KAMRAN İMANOV

**MƏDƏNİ MÜXTƏLİFLİYİN
QORUNMASI VƏ TƏŞVİQİNİN
AKTUAL PROBLEMLƏRİ**

Bakı – 2018

Kamran İmanov,

Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri.

“Mədəni müxtəlifliyin qorunması və təşviqinin aktual problemləri”. Bakı, 2018

Bu kitabça Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri Kamran İmanovun Müəllif Hüquqları Agentliyinin Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) Aparatı və Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə birgə 27 may 2010-cu il tarixində “Mədəni hüquqların qorunması və milli prioritetlər” mövzusunda dəyirmi masada etdiyi çıxış sözü və “Mədəni müxtəlifliyin qorunması və təşviqinin aktual problemləri” adlı təqdimat əsasında hazırlanmışdır.

© Azərbaycan Respublikasının Müəllif Hüquqları Agentliyi, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017

© Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyi, 2018

Mündəricat

Çıxış sözü	5
I. Mədəni müxtəliflik	11
II. Qeyri-maddi mədəni irs, onun qorunub saxlanması və hüquqi qorunması	14
III. İnsan haqları və müəllif hüquqları	24
Yekun: tarazlıq və kompromislər	27

ÇIXIŞ SÖZÜ

Hörmətli dostlar, xanımlar və cənablar!

«Mədəni hüquqların qorunması və milli prioritetlər» Dəyirmi masa iştirakçılarını həmtəşkilatçı olan Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyi adından salamlayıram və uğurlar arzulayıram. «Mədəni hüquqlar» mövzusu «mədəni müxtəliflikdən» irəli gəlir və bilavasitə müasir «mədəniyyət» anlayışı ilə bağlıdır. «Mədəniyyət» anlamı isə zəngin evolyusiyaya yolunu keçmişdir. İlk mərhələdəki özündə dövlət sərhədləri çərçivəsində mədəniyyətləri ayrıca və formalaşmış strukturları kimi səciyyələndirən «mədəniyyətlərin xüsusiyyəti (orijinallığı)» mənası əvəzinə hal-hazırda daha dərin olan «mədəni müxtəliflik» anlayışı gündəmə gəlmişdir. Belə ki, «müxtəliflik» həm cəmiyyətin daxilində, həm də ondan kənarında fərqli mədəniyyətlərin ayrılmaz tərkibləri ilə bir-birinə bağlı olan münasibətlər sistemində özünü göstərmişdir. Özü də daxili imkanlar hesabına, dialoq və açıqlıq vasitələrinin istifadəsi ilə özünü dirçəldə bilən sistem kimi qəbul olunmuşdur. Odur ki, UNESCO-nun «Mədəni müxtəliflik üzrə Ümumi (Universal) Bəyannamə»sində qeyd olunduğu kimi, mədəniyyətə bütövlükdə cəmiyyətə xas olan mənəvi və maddi, intellektual və emosional əlamətlər məcmusu kimi baxılmalıdır. Çünki o, ədəbiyyat, incəsənət və elm ilə yanaşı həyat tərzini, «birgə yaşayış bacarığını: dəyərlər sistemini və ənənələri, etiqadları da əhatə edir». Mədəniyyəti UNESCO bu gün bu cür təsvir edir və mədəni müxtəlifliyi dəstəkləyən UNESCO-nun bir sıra Konvensiyaları mövcuddur, o cümlədən «Mədəni və təbii dünya irsinin qorunması haqqında» (1972), «Qeyri-maddi mədəni irsin qorunub saxlanması haqqında» (2003), «Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqinə dair» (2005) və «Müəllif hüququ haqqında Ümumdünya Konvensiyaları» (1952,

1971). Azərbaycan dövləti bu Konvensiyalarda fəal iştirak edir. Dövlət başçımız cənab İlham Əliyevin həyata keçirdiyi uzaqgörən daxili və xarici siyasəti mədəni müxtəlifliyi dəstəkləyərək, mədəni plüralizm, mədəni hüquqlar, kreativlik və mədəni beynəlxalq həmrəylik prinsiplərini nəzərdə tutur.

Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən bünövrəsi qoyulmuş və cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən «azərbaycançılıq məfkurəsi» Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlara fərdi və kollektiv kreativliyi və özünüifadə imkanlarını həyata keçirtmək və mədəni hüquqlardan istifadə etmək zəmanəti yaratmışdır. Belə ki, biz azərbaycanlılar üçün mədəniyyətimizin qəlbi qəlbimizin mədəniyyətidir.

Hörmətli dostlar!

Bildiyimiz kimi UNESCO-nun 2001-ci ildə «Mədəni müxtəliflik üzrə Universal Bəyannamə»si və 2005-ci ildə «Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqi haqqında Konvensiya»nı qəbul etdikdən sonra mayın 21-i Mədəni Özünüifadə Müxtəlifliyi üzrə Ümumdünya günü elan edilmişdir və 2008-ci ildən etibarən bu gün təntənəli qeyd olunur. Bu il keçirilən bayramda Müxtəliflik festivalının təşkilatçıları xüsusi kataloq buraxmışdılar və kataloqun «Müxtəlifliyin dostları» bölməsinin ilk səhifəsində UNESCO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Azərbaycan Respublikasının birinci xanımı Mehriban Əliyevanın fəaliyyəti xüsusi qeyd olunur, onun qeyri-maddi mədəni irsin təşviqi, özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması ilə bağlı çoxsaylı tədbirləri haqqında məlumat verilir. Xüsusilə H.Əliyev fondunun devizi: «Mədəni müxtəliflik bizi ayıran və fərqləndirən məsələ deyil, faktiki surətdə bütün bəşəriyyət üçün vahid gələcəyi hazırlayan, davamlığı və yeniləşməni ifadə edən vəzifədir». Belə ki, biz azərbaycanlıların mədəni müxtəlifliyi və zəngin maddi və qeyri-maddi

irsimiz ümumbəşər mədəniyyətinin bənzərsiz və vəhdət təşkil edən hissəsidir.

Hörmətli dostlar!

Geniş mənada mədəniyyətin və biliklərin evolyusiyası və funksiyalarının dəyişməsi mədəni hüquqlara öz təsirini göstərir. Əqli mülkiyyət hüquqlarının yeni obyektlərinin yaranması, hüquqların həcmi, hüquqlara riayət edilməsinə müasir tələbləri irəli sürür. Bunun səbəbi müəlliflik hüququnun yaradıcılıq fenomenindən irəli gəlməsidir. Yaradıcılıq – sərbəstlik, azadlıq olmaqla, yaranan nəticələri müəlliflik hüququ ilə qoruyur. Odur ki, müəlliflik hüququ yaradıcılıq prosesinə müdaxilə etmədən azadlıq, sərbəstlik nəticələrinin keşiyində durur, insanların yaradıcılıq nəticələrində əks olunan bənzərsizliyini və təkrarolunmazlığını dəstəkləyir. Bu isə fərdlərin kreativliyini təsdiqləyən mədəni hüquqların ən vacib olanlarından biridir.

Bəllidir ki, ƏM – yaradıcılıq və innovasiyalara investisiyaların yönəldilməsi üçün əlverişli mühitin yaradılmasında və yaradıcılıq, innovasiya məhsullarının yayılmasında başlıca vasitədir. Yaradıcılıq və yenilikçilik insanların müstəsna təbii resurslarıdır və mədəni irs xəzinəsini zənginləşdirən yeganə mənbədir. Yaradıcı fərdlərin zəkasının törəmələri, intellektual nailiyyətləri onların ilk növbədə şəxsi müvəffəqiyyətlərindən bəhs edərək, əsər, ixtira, müəlliflik və patent hüququ obyektinə kimi ümummilliyətə daxil olunur, xalqın intellektini zənginləşdirir. Millətin isə əqli nailiyyətləri ənənəvi mədəni nümunələrdə və ənənəvi biliklərdə cəmləşir, qeyri-maddi mədəni irsdə özünü ifadə edir. Hansılar ki, keçmiş nəsillər tərəfindən qorunub saxlanılıb və bugünkü nəsil tərəfindən yaradılır. Hansılar ki, bizi bu dünyaya gələndən, beşikdən qarşılayaraq son mənzilimizə qədər müşayiət edirlər.

Ənənələrimizdə etnosumuzun həm təbii-bioloji, həm də yaradıcı – mənəvi gücü və qüdrəti təbiətimiz və doğ-

ma torpaqlarımızla bağlıdır, nəsildən-nəslə ötürülən vari-datımıza söykənir. Milli təfəkkür və fərdi təəssübkeşlik, etnik dərketmə və fərdi səciyyə, mənəvi dəyərlər və fərdi davranış stereotiplər – bütün bunlar doğma yurdumuzla, əcdadlarımızla ayrılmaz tellərlə əlaqədədir. Sadalanan etnoloji və etnoqrafik üzvü əlaqələr: «insan – yaşadığı məkan», «doğma torpaq – bədii şüur», «yaradıcı təfəkkür - təbiət» azərbaycançılığa məxsus olan mədəni irsdə, adət-ənənələrdə əksini tapır, «milli ruhumuzun arxeologi-yasından» irəli gələrək özünəməxsusluğumuzu yaşadır. Odur ki, mədəni ənənələrimiz qocalmağa məruz qala bil-məyən, canlı, daim inkişafda olan milli varidatımızdır. Bunlar bizim elə keçmişimizdir ki, onsuz bu günümüzün gələcəyi yoxdur. Bunlar bizim keçmişimizin tərəqqisidir və bu günümüzün tərəqqisi sabah yeni ənənəyə çevriləcək.

Hörmətli dostlar!

Dövlət başçısının dəstəyi və söyləri nəticəsində Azər-baycan folklor nümunələrini qanunla qoruyan Avropanın ilk və yeganə ölkəsidir. Azərbaycanın «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Qanunu ən müasir beynəl-xalq tələblərə uyğundur. Yeni «Əqli mülkiyyətin təminatı» ilə bağlı Qanun layihəsi qəbul ərəfəsindədir. Ənənəvi bi-liklərin qorunması ilə bağlı konkret təkliflər irəli sürülüb, o cümlədən Azərbaycan mətbəxinin və xalçalarının hüquqi qorunması ilə bağlı. Burada məqsədimiz ənənəvi mədəni nümunələrinin və ənənəvi biliklərin hər bir növünü xalqa məxsus olan mülkiyyət kimi qorunub-saxlamaqdan hüqu-qı qorunma rejiminə keçirtmək və bununla qeyri-qanuni istifadəyə və xüsusən mənimsənilməyə qarşı çıxmaq və cəza sanksiyalarının tətbiq edilməsini nəzərdə tutmaq. Bu bizim üçün ən vacib məsələlərdən biridir. Çünki, 2000-ci ildən fəaliyyət göstərən ÜƏMT-nin ənənəvi mədəni nü-munələr və biliklər üzrə Hökumətlərarası Komitəsi hələlik qoruyan Beynəlxalq Konvensiyanın mətni məsələsində

konsensusa gəlməyib və son iclasda onun mandatı 2010-cu il də daxil olmaqla 1 il də uzadılıb. Bu Konvensiyaların qəbul edilməsinin zəngin ənənəvi nümunələr və biliklərə malik Azərbaycan üçün böyük əhəmiyyəti vardır.

Hörmətli masa iştirakçıları!

Cənab Prezident İlham Əliyevin qayğısı nəticəsində ölkəmizdə müasir əqli mülkiyyət institutu, onun çevik idarə edilməsi sistemi və geniş beynəlxalq mübadilə və əməkdaşlığı yaradılmışdır. Azərbaycan müəlliflik hüququ və digər əqli mülkiyyət hüquqları ilə bağlı ÜƏMT-nin bütün beynəlxalq Konvensiyalarının üzvüdür və beynəlxalq strukturlarda aparıcı rollarda çıxış edir. Hal-hazırda Agentlik bazasında Avropa ekspertləri ilə birgə «Əqli mülkiyyətin təminatı» Mərkəzi və «Rəqəmli hüquqların on-line idarə olunması Xidməti» yaradılır. Folklor nümunələrindən ibarət xüsusi qorunan, rəqəmli multimedia kitabxanası yaradılıb və burada artıq 300-ə yaxın yalnız musiqi janrına aidiyyəti olan folklor nümunələri yerləşdirilib. Üstəlik, elektron qeydiyyat sistemindəki əsərlərin sayı 8000-ə çatıb. Rəqəmli qeydiyyat sisteminin on-line variantı hazırlanır, elektron saytımız yeniləşdirilib, müasirləşdirilib. Aparılan islahatların və yeniliklərin mahiyyəti Dövlət başçısı cənab Prezident İ.Əliyevin sərəncamı ilə hazırlanan Milli müəlliflik hüququ və digər əqli mülkiyyət hüquqlarının Strategiyası və Dövlət Proqramı layihəsində öz əksini tapmışdır. Xarici və xüsusən ÜƏMT-nin nümayəndələri onlara təqdim olunan Azərbaycanın Milli Əqli Mülkiyyət Strategiyasını yüksək qiymətləndirmişdilər.

Giriş sözümlərin sonunda bir məsələni xüsusilə qeyd etmək istəyirəm. Biz heç vaxt torpaqlarımızın itirilməsi və «Azərbaycan mədəni ənənələrinin mənimsənilməsi erməni ənənəsi» əsasında mifik «Böyük Ermənistan» və xalqımızın yaradıcılığı hesabına uydurma «böyük erməni mədəniyyəti» xülyaları ilə razılaşa bilmərik. Erməni plagiatı-

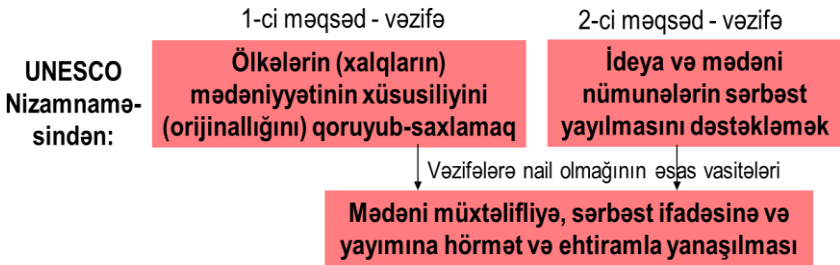
na və uydurmalarına qarşı geniş cəbhədə mübarizə aparmaq borcumuzdur. Cənab Prezident İ.Əliyevin dediyi kimi, «biz informasiya hücumuna keçməliyik» və ölkə başçısının bu sözlərinə əməl edərək erməni oğurluğu və uydurmalarına qarşı müdafiə mövqeyindən imtina edib, hücum mövqeyini seçməliyik. Erməniçiliyin əməllərini onların öz dili və mənbələri, öz etirafları əsasında ifşa edilməlidir və edilir. Biz digərlərinin mədəni müxtəlifliyini tanıyaraq, öz mədəni müxtəlifliyimizə hörmətlə yanaşmasını tələb edirik və qorumalıyıq, digərlərinin mədəni irsinə ehtiramla yanaşaraq, öz maddi və qeyri-maddi mədəni irsimizi ona doğru uzanan mənimsəmə niyyəti olan əllərdən müdafiə etməliyik, mədəniyyətimizin özünüifadə nümunələrini daha da zənginləşdirib gələcək nəsillərə çatdırmalıyıq!

Bir daha salamlayır və təşəkkürümü bildirirəm!

Mədəni müxtəlifliyin qorunması və təşviqinin aktual problemləri

I. Mədəni müxtəliflik

1. Mədəni müxtəlifliyin qorunması və təşviqi nə deməkdir?

2. Vasitələr, bir tərəfdən mədəni müxtəlifliyi, digər tərəfdən mədəni müxtəlifliyin vəhdətini, bütövlüyünü (birliyini) təmin edir...

H.Əliyev Fondunun devizi: “Mədəni müxtəliflik bizi ayıran və fərqləndirən məsələ deyil, faktiki surətdə bütün bəşəriyyət üçün vahid gələcəyi hazırlayan, davamlığı və yeniləşməni ifadə edən insani vəzifədir”.

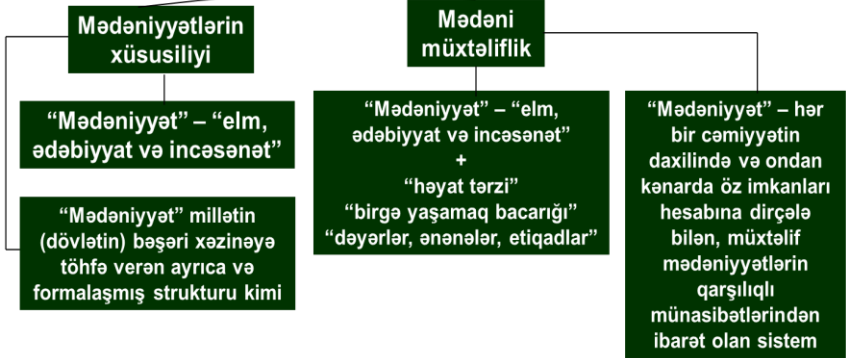
- mədəniyyətlərin bərabər tutulması;
 - mədəni irsin qorunub saxlanması;
 - mədəniyyətlərarası dialoqun inkişafı;
 - mədəni hüquqların tanınması.
- } “Hər bir mədəniyyətin bəşəri sivilizasiyadakı töhfəsi təkrar olunmazdır – mədəni plüralizm”.

3. Nə üçün “mədəniyyətlərin xüsusiyyəti (orijinallığı)” “mədəni müxtəlifliyi” ilə əvəz olunub?

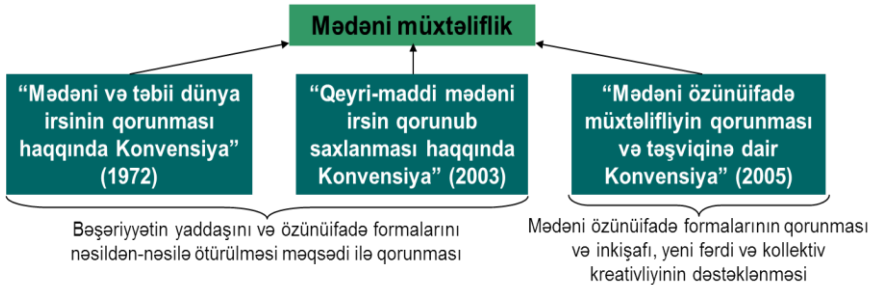
İnsanların və xalqların yaradıcılığına dəstək vermək, mədəni irsi qoruyub-saxlamaq

UNESCO-nun mədəni müxtəlifliyinə dair Ümumi Deklarasiyası (2001)

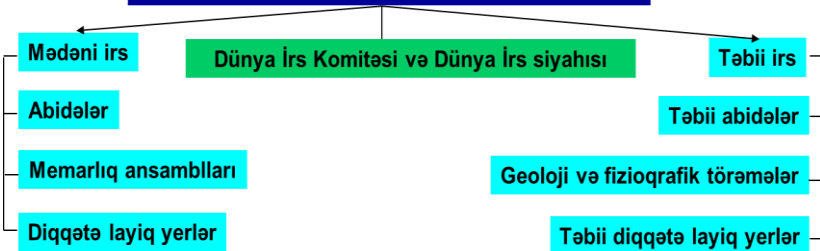
Mədəni plüralizm
Mədəni hüquqlar
Kreativlik
Beynəlxalq həmrəylik

4. Mədəni müxtəliflik – bəşəriyyətin ümumi irsi və onu təmin edən konvensiyalar:

5. “Mədəni və təbii dünya irsinin qorunması haqqında Konvensiya” (1972)

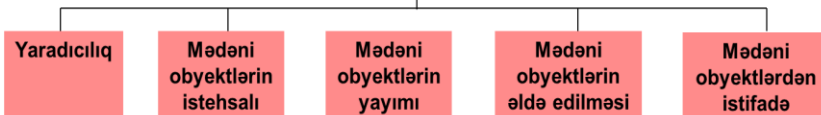

6.

**“Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması
və təşviqinə dair Konvensiya” (2005)**

Məqsəd:

**Cəmiyyətə fayda və xeyir gətirən
aşağıdakılara əlverişli şəraitin yaradılması**

7.

**“Müəllif hüququ haqqında” Ümumdünya
Konvensiyası (“Universal Konvensiya”)
(1952, 1971)**

Kreativliyin fərdi
səviyyədə
qorunması

II. QEYRİ-MADDİ MƏDƏNİ İRS, ONUN QORUNUB SAXLANMASI VƏ HÜQUQİ QORUNMASI

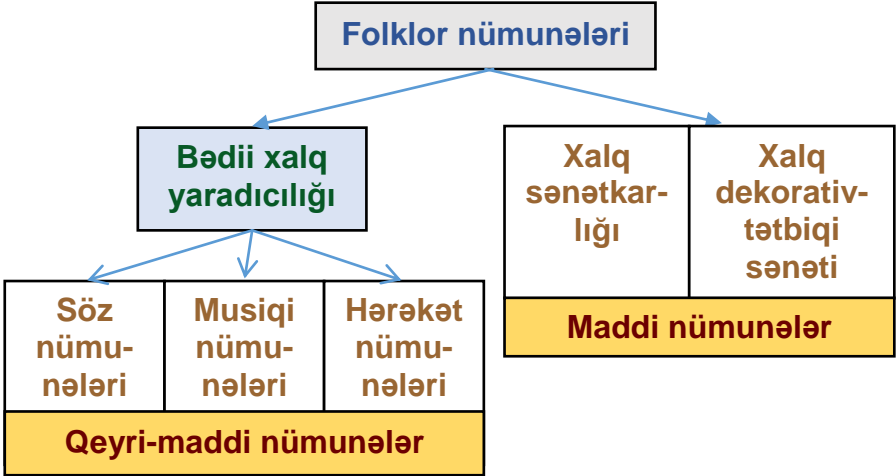
1. Mədəni ənənələr: humanitar-kulturoloji, təbii-elmi əhəmiyyəti və ərazi inkişafındakı rolu.

Mədəni ənənələr	
Ənənəvi mədəni nümunələr (folklor) (ƏMN)	Ənənəvi biliklər (ƏB)

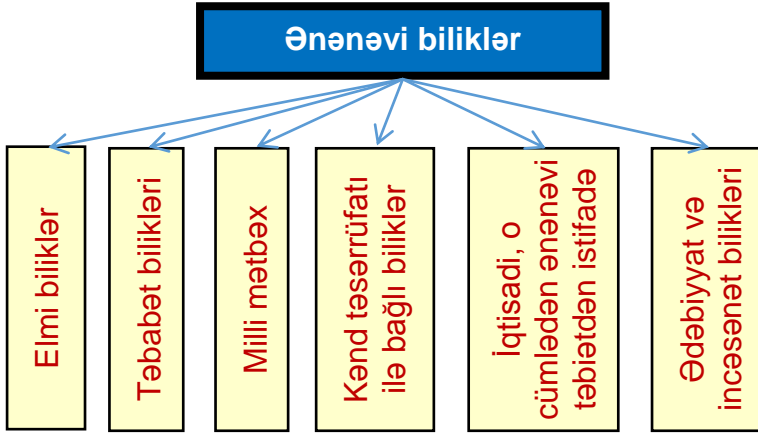
2. Ənənəvi mədəni nümunələr və ənənəvi biliklər nə deməkdir və onların təsnifatı.
3. *Folklor nümunəsi* – xalqın, onun ayrı-ayrı fərdləri tərəfindən yaradılan və qorunub saxlanılan, xalqın ənənəvi-bədii dəyərlərini, dünyagörüşünü, ümid və arzularını, bədii irsin xarakterik xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən şifahi şəkildə yaradılan söz sənəti nümunələri, xalq musiqisi, oyunları və rəqsləri, xalq sənətkarlığı və tətbiqi sənət nümunələri (maddi formada olan və olmayanlar), eləcə də digər xalq yaradıcılığı nümunələri (“Azərbaycan folklor nümunələrinin hüquqi qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu);

Ənənəvi biliklər - ənənəyə əsaslanan əqli yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi olan və nəsildən-nəslə ötürülərək qorunub saxlanılan sənaye, elm, ədəbiyyat və incəsənət sahəsindəki yeniliklər və yaradıcılıq nəticələri.

Azərbaycan qanunvericiliyi və UNESCO-nun
“Folklorun qorunub-saxlanılmasına aid” Təvsiyələrindən

- **Söz nümunələri:** xalq, aşıq poeziyası, dastanlar, rəvayətlər, bayatılar, nağıllar, lətifələr, atalar sözləri və s.
- **Musiqi nümunələri:** muğamat, xalq mahnıları, instrumental musiqi və s.
- **Hərəkət nümunələri:** xalq rəqsləri, yallılar, oyunlar və s.
- **Xalq sənətkarlığı və tətbiqi sənət:** sənət-şəkillər, rəsmlər, qədim xalçalar, döymə və oyma işləri, heykəltaraşlıq, mis işləri, naxışlar, musiqi alətləri, memarlıq işləri və s.

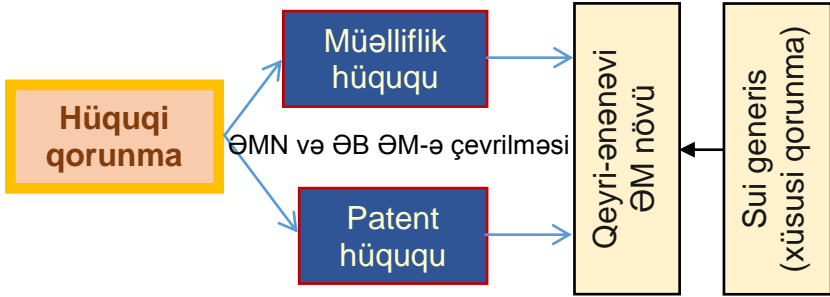
Ənənələr və genetik resurslar
(canlı təbiət və insan resursları)

4. Qorunub-saxlanma nə deməkdir? (UNESCO, “Qeyri-maddi mədəni irsin qorunub saxlanması” Konvensiyası, 2003-cü il)

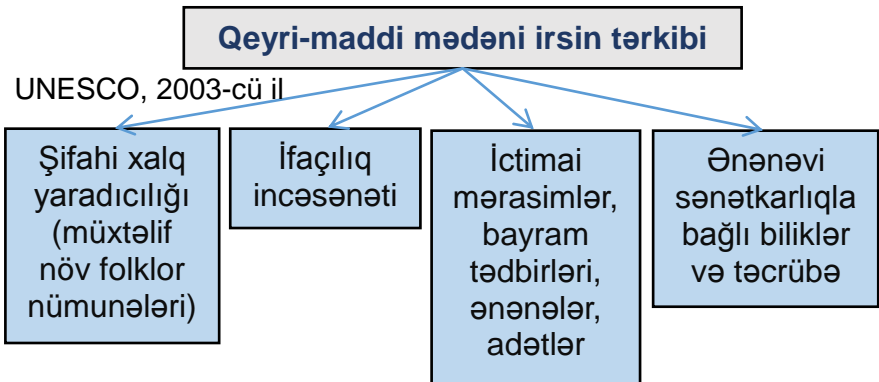
Kollektiv kreativliyin qorunması

5. Hüquqi qorunma nə deməkdir?

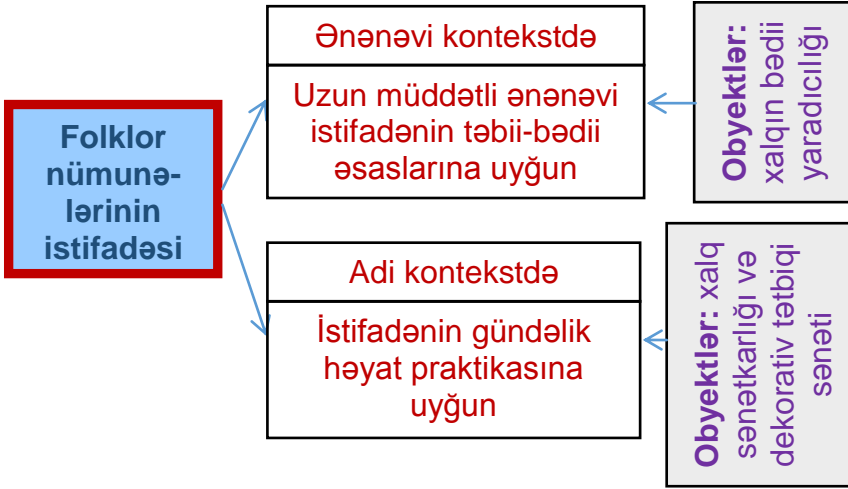

6. Beynəlxalq miqyasda ənənəvi-mədəni nümunələr (folklor) və ənənəvi biliklər nə cür qorunur?

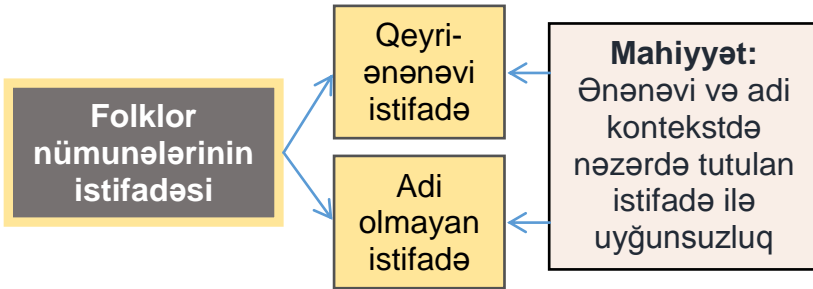
- Ədəbi və bədii əsərlərin qorunması haqqında Bern Konvensiyası, 1886; Paris aktı, 1971, Maddə 15 (4).
- Folklor nümunələrinin qorunması, ənənəvi biliklərin qorunması haqqında Beynəlxalq Sazişlər (WIPO-UNESCO, müzakirə edilir).
- "Qeyri-maddi mədəni irsin qorunub-saxlanması haqqında" Konvensiya (UNESCO, 2004).

7. “Azərbaycan folklor nümunələrinin hüquqi qorunması haqqında” Qanun (04.08.2003).

Azərbaycan ərazisində ənənəvi və adi kontekstdə istifadə sərbəstdir (o cümlədən, kommersiya məqsədilə).

Qeyri-ənənəvi və adi olmayan istifadə müəyyən məhdudiyyətlərlə həyata keçirilir [hər hansı istifadə forması zamanı təbii məhiyyət və məzmununa xələl gətirməməklə məqsədi, təyinatı və bədii forması dəyişdirilə bilər. Maddə 6].

8. Ənənəvi biliklərin hüquqi qorunması

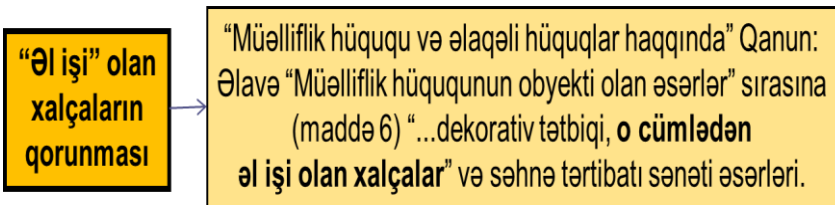
1. Ənənəvi bilikləri nə cür qorumaq mümkündür?

2. "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında" Qanuna əlavə və dəyişikliklər. (27-ci maddə "İctimai varidat").

3. Xüsusi Hökumət Qərarı.

4. Xalçaların qorunması.

**“Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında”
Qanuna əlavələr və dəyişikliklər**

№	Maddə	Təklif edilmiş	Mövcud redaksiya	Yeni redaksiya
1	4 maddə “Əsas anlayışlar”	Əlavə	_____	Ənənəvi biliklər - ənənəyə əsaslanan əqli fəaliyyətin nəticəsi olan və nəsildən-nəslə ötürülərək qorunub saxlanılan elmi, ədəbi, bədii və sənaye sahələrində yeniliklər və yaradıcılıq nəticələri
2	27 maddə “İctimai varidat”	Dəyişiklik və əlavə	Azərbaycan Respublikası ərazisində heç vaxt qorunmamış əsər də ictimai varidata keçmiş sayılır	Azərbaycan Respublikası ərazisində heç vaxt qorunmamış əsər ictimai varidat sayılır. Azərbaycan folkloru nümunələri (ənənəvi mədəni nümunələr) və Azərbaycanın

				<p>ənənəvi bilikləri ictimai varidata daxildir. Azərbaycan folkloru nümunələri “Azərbaycan folkloru nümunələrinin hüquqi qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə qorunur.</p>
--	--	--	--	--

“Azərbaycan folkloru nümunələrinin hüquqi qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə və dəyişikliklər

№	Maddə	Təklif olunur	Yeni redaksiya
1	6 maddə “Folklor nümunələrindən istifadəyə tələblər”	Əlavə	“6.2. Azərbaycan folkloru nümunələrindən Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənarında başqa dövlətlərin hüquqi və fiziki şəxsləri tərəfindən kommersion məqsədilə istifadəyə görə müvafiq icra hakimiyyəti orqanından icazə alınmalı və istifadəyə görə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada haqq ödənilməlidir. Həmin vəsait müvafiq icra hakimiyyəti orqanının hesabına köçürülür və əqli yaradıcılığın həvəsləndirilməsinə, habelə folklor nümunələrinin qorunub saxlanmasına və zənginləşdirilməsinə sərf olunur”.

NƏTİCƏLƏR

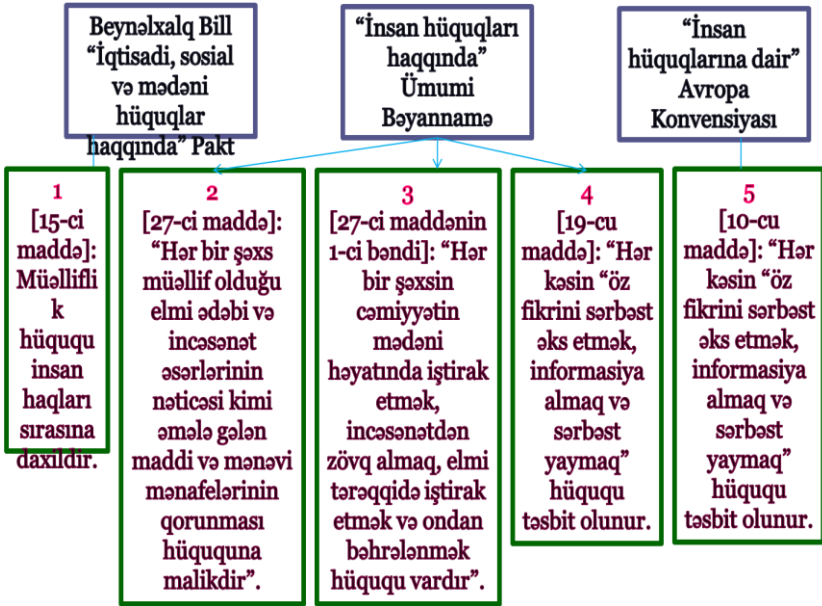
1. Ənənəvi mədəni nümunələrin (ƏMN) və ənənəvi biliklərin (ƏB) əqli mülkiyyətin xüsusi növünə çevrilməsinin məqsədi:

- xalqa məxsus mülkiyyət kimi elan olunması;
- əqli mülkiyyətə məxsus olan hüquqi qorunma rejiminin tətbiq edilməsi;
- qeyri-qanuni istifadəyə və xüsusən mənimsənilməyə qarşı çıxması;
- pozuntulara müəyyən edilmiş cəza sanksiyaların həyata keçirilməsi.

2. ƏMN və ƏB əqli mülkiyyəti çevrilməsi yolları:

- ✓ qanunvericilik vasitəsilə;
- ✓ normativ-hüquqi aktlar vasitəsilə.

III. İnsan haqları və müəllif hüquqları

Problem: Müəlliflik hüququ müstəsna hüquq və əsər üzərində hökmdarlıq, inhisarçılıq təşkil etdiyi halda [1-2-3] və [1-2-4-5] nə cür vəhdət təşkil edir və hansı mexanizm vasitəsi ilə həyata keçirilir?

2. [1-2-3]

Müəlliflik hüququnun yaradılmasının başlıca səbəbi yaradıcılığın şəxsiyyətdən ayrılmaz və "ən məxsusi mülkiyyət" [kontinental sistem] və "cəmiyyətin, hamının aldığı fayda və xeyirdən" [ingilis-amerikan sistem] irəli gəlir.

[Fransa, 1971 il, Milli Assambleya, Le Şatelye: “Mülkiyyət sırasında ən müqəddəsi, ən fərdisi – yaradıcılıqdır, yaradıcı fikrin bəhrəsidir”].

[İngiltərə, 1709 il, “Kraliça Annanın Statusu”: “Yaradıcılıq ümumi məqsədlərə xidmət edir və cəmiyyət bundan faydalanır”].

- Müəlliflik hüququ **yaradıcılıq** nəticələrini qoruyur. Yaradıcılıq – sərbəstlik, azadlıq deməkdir: **müəlliflik hüququ azadlığın nəticələrini qoruyur**.

[Berdyayev: “Yaradıcılıq – elə azadlıq deməkdir... Yaradıcılıq həyatın ən dahi sirridir..., yeniliyin əmələ gəlməsi sirridir..., **yaradıcılıq sirri elə azadlıq sirri deməkdir**”].

[Heqel: “Yaradıcılıq məkanında hüquq sərhəd qoymağa qadir deyil”].

Müəlliflik hüququ cəmiyyətin hər bir üzvünə şamil edilir, hər kəsin bənzərsizliyini, unikallığını təsdiqləyir.

- Yaradıcının müəlliflik hüququnun tanınması, digərlərin üzərinə vəzifələr qoyur (“Kiminsə hüququ – digərinin vəzifəsidir”). Əvəzində, hamı, cəmiyyət müəlliflik hüququ institutu vasitəsilə **üstünlüklər** qazanır və bunlar cəmiyyətin götürdüyü **xeyir və faydanın** kompensasiyası şəklində çıxış edir.

- **Nəticə. Müəlliflik hüququ “yaradıcı – cəmiyyət” mənafeələrinin tarazlığı, “sosial kontrakt formasıdır”.**

1-2-4-5

 Müəlliflik hüququnun istisnaları (məhdudiyətləri): “ədalətli istifadə” – elmi, tədris məqsədləri üçün, kitabxanalarda, sitat şəklində – **“sərbəst istifadə”**.

Avropa “İnsan hüquqlarına dair” Konvensiyanın 10-cu maddəsinin istisnaları sırasında: – **“üçüncü tərəfin hüquqlarının və şərəf və ləyaqətinin qorunmasına”** aid məhdudiyət və **“Konfidensial informasiyanın açılmasına qarşı”** məhdudiyət **[birbaşa ƏM ilə bağlıdır]**.

- Beləliklə, **informasiyanın əldə edilməsinə aid** tarazlıq yaranır [ABŞ Konstitusiyası, Avropa Direktivləri].

Müəllif-hüquq qanunvericiliyi “hadisələr, faktlar və s. informasiya xarakterli məlumatları” qorumur [maddə 7], baxmayaraq ki, burada yaradıcılıq əlamətləri istisna olunmur”.

- Bu məhdudiyətin səbəbi **informasiya yayımına, söz azadlığına** maneə törətməməkdən irəli gəlir.
- **Nəticə. Müəlliflik hüququ – kompromislər məcusudur.**

Yekun: tarazlıq və kompromislər

Bir tərəfdən müəlliflik hüququ müstəsna hüquq kimi əsərlərin, fikirlərin ifadə formasını qoruyur, **digər tərəfdən** sərbəst şəkildə informasiya xarakterli məlumatların yayılmasına şərait yaradır.

Üstəlik, “ədalətli istifadə” doktrinası əsasında üçüncü tərəflərə müəlliflik hüququ olan obyektlərdən ideya və faktları sərbəst, hətta müvafiq şərtlərlə qorunan ifadə formasından da istifadə etmək imkanlarını yaradır.